

KARAGÖZLE İLGİLİ ARAŞTIRMALARDA BİR KAYNAK OLARAK EVLYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

Evliya Çelebi's Book Seyahatnâme as a Source in the Research about Karagöz

Aydın ÖNCÜ*

ÖZ

Seyahatnâme, Evliya Çelebi tarafından 17. yüzyılda yazılmış bir gezi kitabıdır. Evliya Çelebi, uzun yıllar Osmanlı topraklarını gezmiş ve gördüklerini, duyduklarını, on ciltlik Seyahatnâme adlı eserinde toplamıştır. Seyahatnâme, çok çeşitli folklor unsurlarını içerisinde barındırmasının yanında geleneksel Türk tiyatrosuyla ilgili önemli bilgileri de içermektedir.

Karagöz, iki boyutlu tasvirlerin gölgelerinin bir perde üzerine yansıtılıp karşılıklı konuşturulmasına dayanan bir gölge oyunudur. Oyunun Karagöz ve Hacivat adlı iki ana karakteri vardır. Bu iki karakterin gerçekten yaşayıp yaşamadıkları, yaşadılarsa nerede, ne zaman yaşadığı ve bu oyunun ilk olarak nerede ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. Bu tipler hakkında elde bulunan bilgiler genellikle karagözcüler tarafından anlatılan çeşitli rivayetlere dayanmaktadır.

Karagözle ilgili elde bulunan en eski yazılı vesika olma özelliğini taşıyan Seyahatnâme, bu alanda yapılan çalışmalarda yararlanılan en önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Ancak Seyahatnâme'nin eski baskılarında yer alan noksanlıklar, sansürler ve okuma hataları bu kıymetli eserin zaman zaman eksik veya yanlış anlaşılmasına sebep olmuştur. Bu makalede, Evliya Çelebi Seyahatnâmesinin araştırmacılar tarafından nasıl ele alındığı incelenmiş, son baskısı esas alınarak eserde karagözle ilgili hangi bilgilerin bulunduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

Seyahatnâme (Book of Travels) is a book which was written by Evliya Çelebi in the 17th century. Evliya Çelebi traveled Ottoman Lands for a long time and gathered what he had seen and heard in a ten volume book which is called Seyahatnâme. Along with having various folkloric elements Seyahatnâme contains important information about traditional Turkish theatre.

Karagöz is a galanty show which is based on dialogues of two dimensional puppets' shadows' reflection on a curtain. The show has two main characters called Karagöz and Hacivat. Whether they really lived or not, if so, when and where they lived and when this game first appeared is not exactly known. The available information about these two characters is generally based on the narrations of the practitioners of the game.

As the oldest record available about karagöz, Seyahatnâme is one of the most significant sources used in the works in this field. However; inadequency, censorship and reading errors in the old editions of Seyahatnâme sometimes have caused incomplete understanding and misunderstanding of this valuable work. In this article it is examined how Evliya Çelebi's book Seyahatnâme is dealt by the researchers and identified which information is found out about karagöz based on the last edition. Meanwhile recent information which was obtained from Evliya Çelebi's book Seyahatnâme

* Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı öğrencisi.

Bu arada konuyla ilgili hiçbir kaynakta hakkında net bir bilgiye rastlanmayan Şeyh Küşteri (Şüşteri) konusunda Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nden elde edilen yeni bilgiler ortaya konulmuştur.

Anahtar sözcükler: Gölge oyunu, karagöz, Evliya Çelebi, Seyahatnâme, Şeyh Küşteri

hatnâme on Şeyh Küşteri (Şüşteri) about whom no clear information related to this topic is found in any kind of sources is put forward in this article.

Key words: Shadow play, karagöz, Evliya Çelebi, Seyahatnâme (Book of Travels), Şeyh Küşteri

Giriş

Gölge oyunu karagözün vatanının neresi olduğu, nerede doğup bugünkü şekline nasıl geldiği, bu oyunun asıl tipleri Karagöz ve Hacivat ile bu konudaki pek çok rivayette adı geçen ve karagözcülerin piri kabul edilen Şeyh Küşteri'nin gerçekten yaşayıp yaşamadıkları, ilim dünyası tarafından henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamış problemler olarak ortada durmaktadır. Bu belirsizliğin en büyük nedeni, hiç şüphesiz, konuyu aydınlatacak yeterli vesikanın elde bulunmamasıdır.

Gölge oyununun nerede doğup nasıl geniş bir coğrafyaya yayıldığı konusunda temel olarak iki görüş söz konusudur. Bunlardan birincisine göre gölge oyununun kaynağı Asya'dır, oradan Batı'ya geçmiştir. İkinci görüşe göre gölge oyunu Batı'da doğmuş, oradan Asya'ya geçmiştir. Mevcut tartışmalara rağmen bugün elde bulunan belgeler ve bilgiler ışığında, gölge oyununun Asya'dan (Cava, Hindistan veya Çin) çıktığı ve buradan Batı'ya yayıldığı görüşü daha güçlü görünmektedir.

Yerli ve yabancı pek çok bilim adamı, yazar ve araştırmacı tarafından gölge oyununun ve karagözün kökenine ilişkin değişik çalışmalar yapılmış, konuyla ilgili çok çeşitli fikirler ortaya atılmış, pek çok eser yazılmıştır. Bu eserlerde genellikle karagöz ve gölge oyunuyla ilgili ortada dolaşan rivayetler bir araya getirilmiş, konuya ait vesikalardan ve ülkemizi çeşitli zamanlarda ziyaret eden yabancı seyyahların görüşlerinden yararlanılmıştır. Konuyla ilgili hemen tüm eserlerde başvurulan en önemli kaynak eser ise Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'dir. Çünkü Seyahatnâme, karagöze dair elde bulunan en eski yazılı kaynaklardan biridir.

Seyahatnâme, 17. yüzyılda, Saray-ı Humayûn kuyumcubaşısı *Derviş Mehmet Zillî Efendî*'nin oğlu *Evliya Çelebi* tarafından yazılmıştır. Evliya Çelebi, Osmanlı hâkimiyetinde bulunan topraklarda yaklaşık elli yıl boyunca yaptığı seyahatlerinde görüp yaşadıklarını, duyduklarını bu eserinde anlatmıştır. "Evliya Çelebi son derece dikkatli bir seyyahdır. O, gezdiği yerlerin tarihini, coğrafyasını, iklim ve tabiatını, sanat eserlerini, insanların, insanların giyiniş, yaşayış, dil ve

dinlerini, silahlarını, âdetlerini, tanınmış hususiyetlerini, yerleşme şekillerini kısaca şahsî ve günlük hayattan, cemaat hayatına, manevî hayata kadar bütün unsurları eserine almıştır. Bu durum, seyahatnâmenin dünyada bir eşine rastlanmayacak bir zenginlikle önemli bir kaynak olmasını sağlamıştır.”¹

Seyahatnâme'nin aslı on cilttir. İstanbul kütüphanelerinde beş ayrı yazma nüshası bilinmektedir. İlk kez 1848'de Kahire'de Bulak matbaasında “*Müntehabât-ı Evliya Çelebi*” adıyla yayımlanmıştır. Eser, bu tarihten sonra çeşitli şekillerde, ya kısaltılarak ya da seçmeler yapılarak neşredilmiştir. Ancak “1896-1932 yılları arasında 8 cildi Arap harfleriyle, 2 cildi de yeni harflerle yayımlanan bu eser, özellikle ilk ciltler bakımından birtakım sansürler, uyarlamalar ve okuma yanlışları içeriyordu.”² Bu sansürler, nâşir ve mürettip hataları o kadar çoktur ki bazı araştırmacılara göre eserin bu matbu nüshaya dayalı kısaltılmış ve sadeleştirilmiş yayımlarının ilmî çalışmalarda kullanılması doğru değildir.³ Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, son olarak 1996-2007 yılları arasında on cilt hâlinde yeniden yayımlanmıştır.⁴ Eserin bu yeni baskısında müellif nüshası, yani Evliya Çelebi'nin elinden çıkma nüsha olarak kabul edilen yazmalar esas alınmış ve eserin yayın editörü M. Sabri Koz'a göre en son yayımlanan bu Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, “yeni harflerle aslına uygun ve en doğru ilk yayındır.”⁵

Evliya Çelebi Seyahatnâmesi, gölge oyunu ve karagözün kökenine dair yapılan tüm çalışmalarda bir kaynak olarak dikkate alınmış ve eserden önemli ölçüde yararlanılmıştır. Ancak kimi araştırmacılar bu eseri çok önemli bir vesika olarak gösterirken kimileri –Evliya Çelebi'nin esprili üslubundan olsa gerek– çok fazla ciddiye almayarak tenkit etmişlerdir.

Selim Nüzhet (Gerçek), *Türk Temaşası: Meddah-Karagöz-Ortaoyunu* adlı eserinde “hayâli hakikate mezcetmeyi âdet edinmiş” Evliya Çelebi'nin Karagöz ve Hacivat'a ilişkin verdiği bilgilere şüpheyle yaklaşmak gerektiğini ifade eder.⁶

¹ “Evliyâ Çelebi”, *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul 1987, C.V, s. 393.

² Tuba Yıldırım, “M. Sabri Koz, Seyahatname ile İlgili Sorularımızı Yanıtladı”, *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 181, Ocak 2009, s. 15.

³ Mücteba İlgürel, “Evliyâ Çelebi”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, C. XI, s. 532.

⁴ Evliyâ Çelebi b. Deviş Mehmet Zıllı, *Evliyâ Çelebi Seyahatnamesi*, 10 C., Hazırlayanlar: Robert Dankoff, vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996-2007.

⁵ Tuba Yıldırım, A.g.m., s. 15.

⁶ Selim Nüzhet, *Türk Temaşası: Meddah-Karagöz-Ortaoyunu*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1930, s. 54.

Selim Nüzhet, ayrıca “meddah” olarak nitelendirdiği Kör Hasan-zade Mehmet Çelebi konusunda Evliya Çelebi’yi yanlış ve tutarsız bilgiler vermekle itham eder.⁷

Karagözle ilgili en kapsamlı ve ciddi çalışmalardan birini yapan Sabri Esat Siyavuşgil, Evliya Çelebi’nin karagöz oyununun içeriği hakkında verdiği malumatı konuyla ilgili nadir vesikalar arasında göstermektedir. Eserindeki *Rivayetler* bölümünde Karagöz’le Hacivat’a dair halkta ve Karagözcüler arasında dolaşan rivayetlerden ve bu rivayetlerin değişik varyantlarından bahsettikten sonra Evliya Çelebi’de geçen rivayeti aktarır ve bunun karagözle ilgili diğer rivayetlerden farklı olduğunu belirtir. Siyavuşgil, kitabın ilerleyen bölümlerinde, Karagöz’le Hacivat’ın yaşamış birer şahsiyet olduğuna dair Evliya Çelebi’nin aktardığı rivayetin “*ihdicaca salih olmadığını*” söyler.⁸

Yazmış olduğu *Gölge Tiyatrosu Tarihi* adlı eserinde karagöze özel bir bölüm ayıran Georg Jacob, ortaya attığı bazı iddialarla gölge oyunu tarihine ve özellikle karagözün kökenine dair araştırmalara farklı bir boyut kazandırmıştır. Jacob’un buradaki görüşleri kendisinden sonra bu alanda eser veren hemen tüm araştırmacılar tarafından kaynak gösterilmiştir.⁹ Karagöz’ün Çingene olduğunu iddia eden ve bu fikrini Evliya Çelebi’ye dayandıran¹⁰ Georg Jacob, eserinde, Seyahatnâme’yi karagözle ilgili çok önemli ve güvenilir bir kaynak olarak değerlendirmiş, eserden bu bakış açısıyla yararlanmıştı.

Karagözün tarihi üzerine eser veren araştırmacılardan biri olan Enver Behnan Şapolyo da *Karagözün Tarihi* adlı eserinde Evliya Çelebi’nin Seyahatnâme’de bu konuyla ilgili verdiği bilgileri eserinin hemen hemen her bölümünde kullanmıştır. Belgelerden çok karagözcülerin dilinde dolaşan rivayetlere itibar eden ve Karagöz ile Hacivat’ı yaşamış birer şahsiyet olarak kabul eden Şapolyo, eserinin kimi bölümlerinde Seyahatnâme’de söylenenlerin de ötesine geçmiştir. Seyahatnâme’yi tenkit ettiği tek nokta ise Evliya Çelebi’nin Karagöz’den bahsederken İstanbul Tekfuru Konstantin ile Selçuklu hükümdarı Alâed-

⁷ Selim Nüzhet, A.g.e., s. 61-63.

⁸ Sabri Esat Siyavuşgil, *Karagöz: Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara 1941. s. 147.

⁹ Georg Jacob’un yukarıda adı geçen eserinin Türklere ait kısmı *Türklere Karagöz* adıyla Orhan Şaik Gökyay tarafından Türkçeye çevrilerek küçük bir kitap hâlinde yayımlanmıştır: Georg Jacob, *Türklere Karagöz*, Çeviren: Orhan Şaik Gökyay, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul 1938.

¹⁰ Georg Jacob, A.g.e., s. 4.

din'i muasır göstermesidir. Şapolyo, bu hususu "Evliya Çelebi'nin bir rivayeti" olarak değerlendirmektedir.¹¹

Konuyla ilgili önemli çalışmalardan biri de Nureddin Sevin'in *Türk Gölge Oyunu* adlı eseridir. Nureddin Sevin, karagözün tarihini ele alan yazarlar içinde kitabında Seyahatnâme'ye en fazla yer ayıran ve on dördüncü asırdan beri süre gelen Enderun geleneğinin mühim bir temsilcisi olarak gördüğü Evliya Çelebi'nin söylediklerine en çok önem veren araştırmacıdır. Konuyu XVI. asrın Şeyh Küştəri'sine kadar götüren ve gölge oyununun daha eski devirlerini dikkate almayan "Osmanlı gelenekçileri"ni tenkit eden yazar, eserinde karagözün menşei ile ilgili beş rivayeti sıralar ve altı yüzyılda oluşan bu beş farklı söylentide gördüğü tutarsızlıkları karşılaştırmalı olarak ortaya koyar. Nureddin Sevin, Evliya Çelebi'nin karagözün "hiç bir ilâve ve kesinti tehlikesine uğramamış, en az hatalı ve inanılabilecek"¹² hikâyesini anlattığını söyler ve Selim Nüzhet [Gerçek]'ten, Sabri Esat Siyavuşgil'e, hatta Enver Behnan Şapolyo'ya kadar karagözcü söylentilerine itibar edip Evliya Çelebi'ye çok fazla güvenmeyen araştırmacıları açıkça tenkit eder. Nureddin Sevin, Evliya Çelebi'ye olan itimadını eserinde birçok kez ifade eder. Ancak Karagöz ve Hacivat'a dair hikâyenin naklinde Karagöz'ü Bizans İmparatoru Kostantin'in habercisi olarak göstermesi ve Hacivat'la Karagöz'ün Bursa'da Selçuklu hükümdarı Alâeddin zamanında yaşadıklarını söylemesini Çelebi'nin tarihî iki hatası olarak da kabul eder.¹³

Geleneksel Türk tiyatrosu denilince akla ilk gelen bilim adamlarından biri olan Metin And, gölge oyununun kökeniyle ilgili çok önemli araştırmalar yapmış, konuyu bilimsel bir zemine oturtmuş ve gölge oyunu konusunda *Geleneksel Türk Tiyatrosu*¹⁴ ve *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*¹⁵ adlı iki eser yazmıştır. Eserlerinde gölge oyununun kökeni meselesini kapsamlı bir şekilde ele alan Metin And da bu iki eserde Evliya Çelebi'yi konuyla ilgili önemli bir kaynak olarak görmüş ve Seyahatnâme'den yararlanmıştı. *Geleneksel Türk Tiyatrosu* adlı eserinde gölge oyununun kökenini tüm yönleriyle inceleyen Metin And, karagözün XVII. yüzyılda kesin biçimini aldığını söyler ve "Bu yüzyılda Evliya Çelebi gölge oyunu üzerine kesin bilgi verdiği gibi Türkiye'ye gelen yabancı gezginler de Ka-

¹¹ Enver Behnan Şapolyo, *Karagözün Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul, s. 45.

¹² Nureddin Sevin, *Türk Gölge Oyunu*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1968, s. 30.

¹³ Nureddin Sevin, A.g.e., s. 28-43.

¹⁴ Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.

¹⁵ Metin And, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977.

*ragöz oyununu anlatmaktadırlar.*¹⁶ diyerek Seyahatnâme'yi konuyla ilgili güvenilir bir kaynak olarak kabul eder. Metin And, Karagöz ve Hacivat'ın yaşamış gerçek kişiler olup olmadığı meselesinde diğer rivayetlerle birlikte Seyahatnâme'de geçen söylentiye de inceler. Fakat diğer konularda Evliya Çelebi'ye gösterdiği itimadı rivayet konusunda göstermez ve *"Evliya'nın kendi çağından şöyle bir dört yüzyıl öncesinin olayları üzerine vereceği bilgi ne denli doğru olabilirse bu söylentiye de o denli güvenilebilir."* diyerek Seyahatnâme'yi bu konuda güvenilir bir kaynak olarak görmediğini açık bir şekilde ifade eder.¹⁷

1. Evliya Çelebi Seyahatnâmesi ve Türk Gölge Oyunu

1.1. Gölge Oyunu Sanatçıları

Evliya Çelebi'nin yaklaşık yarım asır boyunca hemen hemen bütün Osmanlı ülkesini ve diğer memleketleri dolaşarak kaleme aldığı ve Türk kültür tarihinde başka bir örneğine rastlanmayan Seyahatnâme'si "karagöz" adının geçtiği ilk yazılı kaynaklardan biridir. Diğer yandan karagöz perde gazelleri ile ilgili eldeki en eski kaynaklardan biri de yine Seyahatnâme'dir.¹⁸ Bu açıdan eser, karagöz araştırmalarıyla ilgili en önemli vesika olma özelliğini taşımaktadır.

Seyahatnâme'nin 1. cildinde Evliya Çelebi, İstanbul'daki Tophane semtinden bahsederken *"Der-sitâyiş-i top kalıbı yerleri"* başlığı altında top kalıbı dökümü yapılan yerler hakkında bilgiler verir ve burada çalışan işçilerden söz ederken *"Kâmil bir gün bir gece germâ-germ âteş olduğundan sonra cümle dökücüyân ve âteş-endâhtân çelebi libaslarun çıkarup pabucları ve bir gûne nikâblı maskara külâhlar geyüp hemân gözleri görünür gûyâ her biri birer hayâl-i zıll-ı Karagözleri olup eyinlerinde yine keçeden bol maskara hil'atları geyüp hizmet ederler."* biçiminde bilgi verir.¹⁹ Yine aynı ciltte ordu-yı humâyûn içindeki elli yedi fasıl esnaf alaylarına dâhil *"esnâf-ı uncuyan"*dan bahsederken *"Dükkân 400, neferât 600, ekseriyâ dükkânları Unkapamı'nın iç yüzünde vâkı' olup uncu kefereleri bir gûne manlifke şapka geyerler kim gûyâ hayâl-i zıl Karagöz'ü şapkasıdır."*²⁰ şeklinde ifadeler yer verir. Bu bilgilerden, karagözün anlam ve kavram olarak XVII.

¹⁶ Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu)*, s.120.

¹⁷ Metin And, *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu)*, s. 124.

¹⁸ Dilâver Düzgün, "Biçim ve İçerik Yönünden Eski ve Yeni Karagöz Perde Gazelleri", *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 149-161.

¹⁹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, I. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006, s. 215.

²⁰ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 266.

yüzyıl toplumunda (en azından İstanbul'da) tam olarak yerleşmiş olduğu sonucu çıkarılabilir.

"*Esnâf-ı lu'bedebâzân [u] sâzendegân [u] mudhikân*" başlığı altında İstanbul'daki oyuncu, çalgıcı ve komedyen esnafı hakkında bilgi veren Evliya Çelebi, bunları on iki kola ayırır:

- * *Parpul kolu*
- * *Ahmed kolu*
- * *Şehir oğlanı Kapucuoğlu Osmân kolu*
- * *Servi kolu*
- * *Baba Nâzlı kolu*
- * *Zümürred kolu*
- * *Çelebi kolu*
- * *Akîde kolu*
- * *Cevâhir kolu*
- * *Patakoğlu kolu*
- * *Haşota kolu*
- * *Semmûrkaş kolu*²¹

Evliya Çelebi'nin verdiği bilgilerden, bu esnaf arasında –Sabri Esat Siyavuşgil, Enver Behnan Şapolyo gibi bazı araştırmacıların iddia ettiği gibi– karagöz ile meşgul olan herhangi bir gruba tesadüf edilmemektedir.²² Eserden anlaşıldığına göre bu esnaf grupları, halkı çeşitli tarzda "temâşâ" ile eğlendiren ve güldüren "oyuncu, çalgıcı ve komedyen"lerden oluşmaktadır. Bu nedenle bunları karagözcü olarak adlandırmak mümkün değildir.

Seyahatnâme'de "*Esnâf-ı hoş-sohbet, nedîmân-ı mukallidân*" başlığı altında Sultan I. Murâd huzurunda mukallitlik yapan "*Kör Hasanzâde Mehemed Çelebi*"den bahsedilmektedir ki bu bölümde karagözle ilgili çok önemli bilgilere ulaşmak mümkündür.

"*Evvelâ cümleye ser-çeşme Sultân Ahmed Hân meclisiyle şeref-yâb olup hatt-ı şerif ile nüdemâlara ve kıssahânâna ve mukallidîn ü cân-bahşa ser-çeşme olan hayâl-i zılcı Kör Hasanzâde Mehemed Çelebi, dedeleri dahi Yıldırım Hân asrında Kör Hasan nâmıyla yâd olur bir rind-i cihân, musâhib-i Yıldırım Hân imiş.*" diye söze başlayan Çelebi, daha sonra Kör Hasan'la Yıldırım Hân arasında

²¹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 347-349.

²² Bu yanlış bilgilere Şapolyo'nun eserinde geçen şu ifade örnek verilebilir: "*Bunların hemen hepsi de Karagöz oyununu pek muvaffâkiyetle oynatırlardı.*" (Şapolyo, A.g.e., s. 92.)

geçen bir olayı hikâye eder.²³ Pek çok kaynakta bu konuda tarihî bir hata yapmakla itham edilen Evliya Çelebi, Yıldırım Bayezıd devrinde yaşayan *Kör Hasan'ı*, *Mehammed Çelebi'nin* dedesi veya babası olarak değil, dedelerinden biri olarak zikretmektedir. Bu da tarihî hatanın Evliya Çelebi tarafından değil, asıl kaynağa inmeyen bazı araştırmacılar tarafından yapıldığını göstermektedir.

Seyahatnâme'de daha sonra *Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi* ile ilgili şu bilgilere yer verilmektedir:

"(...) Anniçün bu mukallidîn ser-çeşmesi Hasan-zâde-i şebbâz hâlâ cemî'i ulemâ ve sulehâ mâbeyninde makbûl [ü] mergûb idi. Ve haftada iki gece Murâd Hân huzûrunda mukallidlik edüp evvel özür dileyüp bu beyti terennüm ederdi. Beyt:

*Ger hod {heme aybhâ bedîn bende derest}
Her aybki sultân be-pesended hünerest*

deyüp şakaya âğâza eder pür-ma'rifet bir çelebi idi. Fârisî-hân ve Arabî-hân ve mûsîkî-şinâs idi kim ilm-i edvârın Fâryâbî'si idi. Ve şebbâz ve kitâbet-i ta'likde hattât ve sâhib-i beste ve niçe sergüzeşt sâhibi ve levend-i hûnhâr ve fişekbâz ve't-hâsıl Cem-şîd-misâl hezâr-fen bir zât-ı mükerrem ve Hâtem-i Tay ve Ca'fer-i Bermekî haslet idi.

Şeyh Şâzilî'den sonra hayâl-i zilla şöhret veren oldur. Hayâl-i zıl perdesi içinde bir küçük perde dahi kurup gâyet hurde tasvîrler ile hayâl-i zıl oynatmak anın te'lifi idi. Ve gâyet zen-dost olmağile hayâl-i zilda cüvân-nigâr taklîdi ve hoppa taklîdi ve dilsizler taklîdi ve dilenci Arab ve Arnavud taklîdi ve Bekrî Mustafâ ile dilenci kör Arab taklîdi, mîrasyedi çelebi ve devrânî çelebiler ve üç aşkıyâ çelebiler ve cüvân-nigâr ve cüvân ile nigâr hammâma girüp Gâzî Boşnak hammâmında cüvân-nigârı basup Karagöz'ü kîrinden uryân bağlayup hammâmıdan çıkarmasın ve Hacı İvad babası Şerbetcizâde taklîdin, ve't-hâsıl hayâl-i zilde üç yüz pâre taklîdleri vardır kim bir mukallid ana nazîre bir taklîd etmek mümkün değildir. Bir kere dinleyen mahabbet edüp el-bette irşâd olması mukarrer idi. Zîrâ cemî'i taklîdi tahkîk-i hakîkî olmak üzre netîce-i kelâmları cümle tasavvuf idi, yine böyle iken âdem gülmeden bayılırdı."²⁴

²³ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 350-351.

²⁴ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 351

Bu bölümde, *Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi'nin* karagöz oyun repertuarı hakkında bilgiler verilmekte, sergilediği on oyunun (taklidin) isimleri verilmektedir. Bunlar,

- * *Cüvân-nigâr taklidi*
- * *Hoppa taklidi*
- * *Dilsizler taklidi*
- * *Dilenci Arab ve Arnavud taklidi*
- * *Bekrî Mustafâ ile dilenci kör Arab taklidi*
- * *Mirasyedi çelebi*
- * *Devrânî çelebiler*
- * *Üç aşkıyâ çelebiler*
- * *Cüvân-nigâr ve cüvân ile nigâr hammâma girüp Gâzî Boşnak hammâmda cüvân-nigârı basup Karagöz'ü kîrinden uryân bağlayup hammâmdan çıkarmasın*
- * *Hacı İvad babası Şerbetcizâde taklidi'dir.*

Ayrıca bu bölümden, bu oyunlar vasıtasıyla insanların bir yandan güldürülürken bir yandan da tasavvufla ilgili mesajların verildiği; karagözün bu dönemde tasavvufî bir mahiyet taşıdığı anlaşılmaktadır.

Eserin bir başka bölümünde Evliya Çelebi, Kör Hasanoğlu'ndan ve onun karagöz oynatmadaki başarısından, onun benzerine az rastlanır bir karagöz ustası olduğundan bahseder.

“Amma mezkûr Kör Hasanoğlu, Hacivad'ı, Karagöz'ü ahşamdan tûl-ı leyl tâ sabâha dak on beş sâ'at iki tasvîri oynadup gûnâ-gûn muhaşşâ taklidler edüp bir etdiği şakayı ol gece bir dahi etmek ihtimâli yok idi. Tâ bu mertebe Ebü'l-me'âlî mertebesinde ebü'l-keâm idi.

Ve bu Hasanzâde hayâ[l-i] zille müte'allik ebyât [u] eş'ârlar okurdu kim gûyâ ilm-i ledün sâhibi idi.

(...)

El-hâsıl bu gûne mahalle münâsib ebyât [u] eş'ârları vardır kim gûyâ sultânü-ş-şu'arâdır. Amma teneffüs için haymesinden taşra çırkup çâr fincan kahve nûş edüp keyfi geldikden sonra etek der-miyân edüp ayak taklidine başladıkda müstemi' yârânların gülmeden geğrekleri düşüp ensleri enderdi. Ve her kelâmının netîcesin tasarruf ederdi. Anı dinleyen cihândan ibret alırdı. Kırk yedi yıl bu hakîr niçe bin peh-

*livân gördüm ammâ böyle bir nüktedân ü zarîf herîf mukallid görmedim.*²⁵

Evliya Çelebi, Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi'den sonra devrin diğer bazı önemli mukallitlerinden de söz etmektedir. Adı geçenlerin içerisinde sadece "Mukallid Şengül Çelebi"nin karagöz oyunu ile dolaylı da olsa bir ilgisi vardır. Seyahatnâme'den anlaşıldığına göre Şengül Çelebi, karagöz oynatmamakta, Hacivat'ın maceralarını anlatmak suretiyle mukallitlik yapmaktadır:

"Mukallid Şengül (...) Çelebi: Tarîk-i Mevlevî'de ve kâhî Gülşenîde bir şakrak ve sebük-rûh mukallid idi. Hacivad Çorbacının acemî oğlanlarıyla gece İslâmbol içre kol dolaşdığım taklîd edüp her neferi lehce-i mahsûsalarıyla çorbacıya hitâb edüp çorbacı da anlara itâb edüp ellerindeki feneri bir yoldaşı götürmeden âciz olup ol yoldaş feneri çorbacının atı reşmesine hotas gibi asup gider, at dahi fânûs şu'lesinden ürküp at çorbacıyı yere vurup cümle neferleri firâr edüp,

"Bire gelin yoldaşlar, bu karanlıkda at altında kaldım, tîz gelüp beni halâs edün, dörd kişiye bir mankır, dörd kişiye bir mankır ihsan edeyim, varın paylaşup Revân seferine silâh düzüp hâzır olun" dedükde kimse yanına gelmeyüp,

"Varun evime haber edin, ehl [ü] iyâlim beni kurtarsınlar ha" deyüp feryâd [ü] figânile bu Hacivad Çorbacı'yı bu Şengül Çelebi taklîd etdikde âdem gülmeden burnu kanardı. Bir mudhik cân idi ammâ gayet müselmân idi. Ancak o fende bulunmuş, beyt:

Hallâk-ı Ezel âleme kıldıkda tecellî

*Her kulu birer hâlile kılmış mütesellî.*²⁶

Bütün bu tespitler, Seyahatnâme'de karagözün tarihi, içeriği ve XVII. yüzyıldaki oyun dağılımıyla ilgili çok mühim bilgilerin yer aldığını göstermektedir. Seyahatnâme, bu yönüyle şu an elimizde bulunan en eski yazılı kaynaklardan biri durumundadır.

1.2. Karagöz ve Hacivat'la İlgili Rivayetler

Evliya Çelebi, Mehmed Çelebi'nin sergilediği karagöz oyunları hakkında bilgi verdikten sonra o çok meşhur Karagöz ve Hacivat rivayetine geçer:

²⁵ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 351-352.

²⁶ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 352.

“Karagöz ve Hacivad ki Bursalı Hacı İvaz’dır. Âl-i Selçûkîyân zamânında Yorukça Halîl ismiyle müsemmâ peyk-i Resûlullâh idi kim yetmiş yedi sene Mekke’den Bursa’ya gidüp gelirdi. Efeliogulları nâmiyla ecdâdları şöhrat bulmuşdu. Zağar köpekleriyle meşhârlardır kim hâlâ elsine-i nâsda Efelioglu zağarı gibi neylersin deyü darb-ı mesel olmuşdur. “El-keâm yecürru’l-keâm” mazmûnunca

{Hikâye-i münâsib}: Bu Efelioglu Mekke’den Bursa’ya gelirken beyne’l-Haremeyn aşkıyâ-yı Urbân Efelioglu Yorukça Halîl Hacivad’ı şehîd edüp Bedr-i Huneyn’de defn edüp Efelioglu kelbi bu kâtil Urbânların yanında kalup bu Urbânlar Şam’a gelüp çârsû-yı bâzârda gezerken hemân kelb bir kerre bu Urbânları kelb-i sarîh gibi talamağa başlayup bir dahi gayrı âdemlerin ayağına yüzün sürüp yuvarlanup lisân-ı hâl ile tazallum edüp yine Arabları hır hır talar ve üzerlerine hamle edüp salar, cümle halk görseler kim Efelioglu zağarıdır,

“Bire cânım kanı Efelioglu, bunda bir hâl vardır, dutun şu Arabları” deyüp hâkime götürüp hânda hücrelerin basup Efelioglu’nun âfitâbesi ve sapanı ve teberi ve kantûrası ve zîlleri ve kanlı esbâbları ve Bursa’ya götüreceği cümle mektûbları çıkup cümle Arabları, Sinâniyye çârsûsunda sıra ile salb ederler. Kelb-i garîb-i hakîkî, maslûb Arabların altına varup bu kerre bir âh-ı serd çeküp cân fedâ edüp rûhu Ashâb-ı kelbe revâne olur. Hacivad böyle bir sa’î ve nedîm ve yârândan peyk-i Resûl idi.

Karagöz İslâmbol tekuru Keştantı sa’îsi idi. Edirne kurbünde Kırkkilise’den bir mîr-i kelâm [ü] ayyâr-ı cihân Kıbtî âdemi idi. Sofyüzlü Karagöz Balı Çelebi derlerdi. Tekur Keştantı bu Karagöz’ü yılda bir kerre Alâeddîn-i Selçûk’a gönderdikde Hacivad ile Karagöz’ün birbirleriyle mübâhase ve mücâdelelerini ol zamânın pehlivânları hayâl-i zılla koyup taklîd ile oynadırlar idi.”²⁷

Evliya Çelebi’nin Hacivat ve Karagöz’le ilgili olarak bu bölümde verdiği bilgiler, hemen tüm araştırmacılar tarafından kullanılmıştır. Eserden bu bilgilerin kaynağı hakkında herhangi bir malumat elde etmek mümkün değildir. Özellikle Nureddin Sevin’in iddia ettiği gibi²⁸ Evliya Çelebi’nin bu bilgileri Kör Hasanzâde Mehmed Çelebi’den aldığına dair hiçbir bilgi yoktur. Diğer taraftan, özellikle eşkıya Arapların asılmasından sonra Hacivat’ın köpeklerinin oracıkta ölmelerinin

²⁷ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 351

²⁸ Nureddin Sevin, A.g.e., s. 30.

den de anlaşılmaktadır ki Evliya Çelebi'nin "*Hikâye-i Münâsib*" başlığı altında anlattıkları, Karagöz ve Hacivat etrafında teşekkül etmiş bir efsaneden başka bir şey değildir.

1.3. Perde Gazelleri

Karagöz perde gazelleri ile ilgili elimizdeki en eski kaynaklardan biri de yine Seyahatnâme'dir. Evliya Çelebi, Hasanzâde Mehmed Çelebi'nin karagöz oynatırken "ilm-i ledün" sahibi bir "şultan'ü'ş-şuarâ" gibi oyunla alakalı, ortama uygun beyitler ve şüirler okuduğunu söylemektedir.²⁹

Seyahatnâme'de iki tane perde gazeli örneği mevcuttur. Evliya Çelebi, eserine aldığı perde gazellerinden birincisinin *Muzaffer Çelebi* adlı bir şaire ait olduğunu belirtmektedir. Zaten gazelin son beytinde şairin mahlası da yer alır. Ancak bu şair hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir.³⁰

*Ol hokka-dehen turra-i tarrâr ile oynar
Tiryâk-i lebin satmağičün mâr ile oynar*

*Çün dâğ-ı gamın pullarını sîmeye dizdi
Bu nerd-i mahabbetde gönül zâr ile oynar*

*Benzetmeğičün âlemi bir zıll-ı hayâle
Sâyende güneş gölgede dîvâr ile oynar*

*Eğlenmeğe dîvâne gönül şimdi muzaffer
Zencîr-i seri zülf-i siyâhkâr ile oynar.³¹*

Seyahatnâme'de bulunan ikinci perde gazeli ise iki beyitten oluşmaktadır:

*Gel ey ehl-i nazar zann eyleme bu haymeyi hâli
Derûnu pür-acâyibdir tecessüs eyle ahvâli*

*Görünürden görünmez derler âlemde çü pes çokdur
Zuhur eyler temâşâ ile bir kez niçe ahvâli ³²*

²⁹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 352.

³⁰ Dilaver Düzgün, A.g.m., s. 155.

³¹ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 352.

³² Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, A.g.e., s. 352.

1.4. Şeyh Küşteri (Tüşteri / Şüşteri)

Karagöz araştırmaları ile ilgili en önemli problemlerden biri de karagöz geleneğinde önemli bir yeri olan ve perdenin mucidi olarak kabul edilen Şeyh Küşteri (Tüşteri/Şüşteri)'nin kim olduğu, gerçekten yaşayıp yaşamadığıdır. Karagözle ilgili hemen her rivayette Şeyh Küşteri'nin adı çeşitli şekillerde geçmektedir. Karagöz ile Hacivat'ın "Bursa'da Orhan devrinde yaşadıkları ve hayâlin de Şeyh Küşteri tarafından icat olunduğunu gösteren birinci rivayet perde gazelleri'ne ve muhavere'lere geçmiş olduğu gibi, biraz değişik bir şekilde, Türk hayâlinin -karagöz- intişar ettiği yabancı memleketlerde de revaç bulmuştur."³³

Siyavuşgil'e göre "*Şekaik-i Numaniye*", "*Güldeste-i Riyaz-ı İrfan*", "*Zübdet'ül-Vekayi*" gibi eserlerde adı geçen Şeyh Küşteri'nin hayâl oyunu ile ilişkisinden bahsedilmez.³⁴ Her ne kadar Bursa'da ona ait bir mezar olduğu iddia edilse³⁵ de konuyla ilgili elde bulunan vesikalarda Şeyh Küşteri'nin karagözle ilişkisine dair net bir bilgiye tesadüf edilmemektedir.

Seyahatnâme bütünüyle incelendiğinde Evliya Çelebi'nin Şeyh Küşteri ve dolayısıyla gölge oyunu tarihine ilişkin verdiği önemli bir bilgiye tesadüf edilmektedir. Ancak bu bilgi şimdye kadar yapılan araştırmalarda gözden kaçmış, hatta Şeyh Küşteri'den Seyahatnâme'de hiç bahsedilmediği bile söylenmiştir.

Evliya Çelebi, "*şehr-i azîm kal'â-i Milâs*"ta "*medfûn olan kibâr-ı evliyâ*"dan bahsederken Şeyh Şüşteri'den³⁶ şu şekilde söz etmektedir:

*"(...) ibret-nümâ-yı tasavvuf, Hayâl-i Zıl mü'ellifi Şeyh Şüşteri hazretleri bizzât bunda medfûndur. Her kim ziyâret etse elbette gülmesi mukarrerdir. Kuddisesırruhu'l-azîz."*³⁷

³³ Sabri Esat Siyavuşgil, A.g.e., s. 34.

³⁴ Sabri Esat Siyavuşgil, A.g.e., s. 37-38.

³⁵ Selim Nüzhet, A.g.e., s. 56.

³⁶ Hemen tüm kaynaklarda Şeyh'in isminden bahsederken kullanılan "Küşter" ifadesinden daha çok "Şuşter/Şüştar" kelimesinin kullanılması daha doğrudur. Şuşter (Şuştar/Shushtar), İran'ın güneybatısında yer alan Hûzistan eyaletinin önemli şehirlerindedir. ("Huzistan", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, C. XVI, s. 93-94.) Bu bilgi, Siyavuşgil'in Küşter şehri hakkında verdiği bilgiyle örtüşmektedir. (Bkz: Sabri Esat Siyavuşgil, A.g.e., s. 38, 4 numaralı dipnot.)

³⁷ Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmet Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, IX. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 110.

Burada geçen “müellif” kelimesi ile “*ibret-nümâ-yı tasavvuf*” ifadesi bir araya getirilince kendisi de aynı zamanda “*kibâr-ı evliyâ*”dan olan Şeyh Şüşteri’nin tasavvufî mahiyette ve aynı zamanda güldürücü tarzda “*Hayâl-i Zıl*” adlı bir eserin sahibi olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu eserin en azından isim ve içerik bakımından gölge oyunuyla ilgisi olduğu düşünülebilir.

Eldeki bu son bilgiler ile daha önce yapılan araştırmalar ve ortada dolaşan rivayetler birleştirildiğinde ortaya iki muhtemel sonuç çıkmaktadır:

Birincisi, “Karagöz ile Hacivat” Şeyh Şüşteri tarafından yazılan “Hayâl-i Zıl” adlı eserin asıl tipleridir. Müellif, bu eserde Karagöz ve Hacivat arasında geçen konuşmalar vasıtasıyla okuyucularını hem güldürmeyi hem de onlara tasavvufî mahiyette mesajlar vermeyi amaçlamıştır. Bu tipler daha sonra perdeye çıkmıştır. Bu düşünce, zaten yüzyıllardır karagözcüler arasında dolaşan gölge oyununun (hayâlin) Şeyh Şüşteri tarafından icat edildiği rivayetine çok da aykırı değildir. Aynı zamanda bu ihtimal, karagöze tasavvufî bir anlam yükleyenleri de haklı çıkarmaktadır.

İkinci ihtimal ise kendisi aynı zamanda bir mutasavvıf ve büyük bir evliya olan Şeyh Şüşteri, gölge oyunu karagözün toplum üzerindeki etkisinden hareketle “Hayâl-i Zıl” adlı tasavvufî bir eser yazmıştır ya da mevcut karagöz oyunlarını tasavvufî bir şekle sokmuştur. Yani karagöze tasavvufî anlamı belki de başta böyle bir özelliği yokken sonradan yükleyen odur. Bu nedenle karagözcüler ona büyük bir hürmet göstermekte ve onu mesleğin piri olarak kabul etmektedirler.

Sonuç

Evliya Çelebi tarafından yazılan ve Türk kültür tarihinin en önemli eserlerinin başında gelen Seyahatnâme’den karagözle ilgili araştırmaların tamamında önemli bir kaynak olarak yararlanılmıştır. Seyahatnâme’de geçen karagözün varlığına dair bilgiler hemen tüm araştırmacılar tarafından kabul görmüş, ancak Evliya Çelebi’nin eserinde geçen Hacivat ve Karagöz’e dair rivayete ise genel olarak pek itibar edilmemiştir. Hatta bu rivayet sebebiyle bazı yazarlar tarafından eserin ve yazarının güvenilirliği bile tartışılmıştır.

Eserin son baskısı yapılmaya kadar elde bulunan Kahire ve İstanbul nüshalarındaki “sansürler, uyarlamalar ve okuma yanlışları” sebebiyle Seyahatnâme’den layıkıyla yararlanılamamıştır. Karagöz araştırmalarında sık sık başvurulan en temel kaynaklardan olan Seyahatnâme de çoğu kez yanlış anlaşılmiş veya eksik incelenmiştir. Pek çok araştırmacı, eserin İstanbul kütüphanelerinde bulunan asıl nüshalarını incelemek yerine bu eksik ve sansürlü baskılarından yararlandığı için konuyla ilgili sağlıklı bir bilgiye ulaşamamış, bu nedenle de Evliya Çelebi’yi bazen söylemediği şeylerle itham etmiş, bazen de söylediği şeyleri yanlış anlamıştır.

Karagözle ilgili kaynaklarda dikkat çeken bir başka husus da meseleye dair ilk çalışmalarda (özellikle Jacob, Nureddin Sevin ve Siyavuşgil) verilen Seyahatnâme ile ilgili bilgiler daha sonraki çalışmalarda aynen tekrarlanmış, bu bilgilerin üzerine hemen hiçbir şey eklenmemiş olmasıdır.

Seyahatnâme'nin el yazması nüshalarına dayanılarak 1996-2007 yılları arasında yayımlanan on ciltlik yeni baskısı incelendiğinde karagöz araştırmalarında henüz açıklığa kavuşturulamayan Şeyh Küşteri meselesi ile ilgili yeni bir bilgiye ulaşılmaktadır. Evliya Çelebi'ye göre Şeyh Şüşteri, "Hayâl-i Zıl" adlı tasavvufî eserin müellifidir. Evliya Çelebi'nin Şeyh Şüşteri'yi Milas'ta yatan "evliya"lardan göstermesi ve ondan bahsederken kullandığı "*kuddisesirruhu'l-azîz*" ifadesi, şeyhin aynı zamanda önemli bir dinî şahsiyet olduğunu da göstermektedir. Zaten ismindeki "şeyh" unvanı da bunun ayrı bir delilidir.

Şeyh Şüşteri hakkında ortada dolaşan pek çok bilgi ve rivayetle³⁸ Şeyh'in tasavvufu ilişkisi meselelerine dair pek çok soru işareti bu yeni bilgi ışığında daha bir netleşmektedir. Sakaoğlu'nun da belirttiği gibi Şeyh Şüşteri "gerçek bir kişidir."³⁹ Şemidani, Hoca Saadettin Efendi, Gelibolulu Ali, Birri... vb. gibi isimlerin eserlerinde geçen Şeyh'in bir mutasavvıf olduğuna dair bilgilerin⁴⁰ doğruluğu da böylelikle ortaya çıkmaktadır.

Seyahatnâme'de yer alan bilgilere göre Şeyh Şüşteri, ya tasavvufî gaye ile "Hayâl-i Zıl" adlı bir eser yazmış ve karagöz, onun yazdığı bu eserden doğmuştur ya da Şeyh Şüşteri, gölge oyunu karagözün toplum üzerindeki etkisinden hareketle "Hayâl-i Zıl" adlı tasavvufî bir eser meydana getirmiştir. Bu iki ihtimalden hangisinin doğru olduğunun ortaya çıkması için başka yazılı kaynaklara ihtiyaç olduğu muhakkaktır.

Sonuç olarak Seyahatnâme hakkında şimdiye kadar söylenen pek çok şey özellikle UNESCO'nun Evliya Çelebi'nin doğumunun 400. yıldönümünü "Dünya Evliya Çelebi yılı" ilan ettiği 2011 yılında yeniden gözden geçirilmeli, bu nadide eser araştırmacılar tarafından yeni baştan incelenmeli ve değerlendirilmelidir. Bu yeniden değerlendirme sonucunda tarihimize, coğrafyamıza, kültür ve edebiyatımıza, folklorumuza dair pek çok yeni bilginin ortaya çıkacağı şüphesizdir.

³⁸ Şeyh Şüşteri ile ilgili bu rivayet ve bilgiler, Saim Sakaoğlu tarafından çok ayrıntılı bir şekilde bir araya getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bakınız: Saim Sakaoğlu, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s. 40-44.

³⁹ Saim Sakaoğlu, A.g.e., s. 42.

⁴⁰ Ayrıntı için bakınız: Saim Sakaoğlu, A.g.e., s. 41-42.

KAYNAKÇA

- AND, Metin, *Dünyada ve Bizde Gölge Oyunu*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1977.
- , *Geleneksel Türk Tiyatrosu (Kukla-Karagöz-Ortaoyunu)*, Bilgi Yayınevi, Ankara 1969.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 2008.
- DÜZGÜN, Dilâver, "Biçim ve İçerik Yönünden Eski ve Yeni Karagöz Perde Gazelleri", *Somut Olmayan Kültürel Miras Yaşayan Karagöz Uluslararası Sempozyum Bildirileri*, Gazi Üniversitesi Türk Halkbilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Ankara 2006, s. 149-161.
- "Evliya Çelebi", *Büyük Türk Klasikleri*, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul 1987, C.V, s. 392-393.
- Evliyâ Çelebi b. Değiş Mehmet Zıllî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, Hazırlayanlar: Robert Dankoff, vd., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996-2007.
- "Huzistan", *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yayıncılık, İstanbul 1994, C. XVI, s. 93-94.
- İLGÜREL, Mücteba, "Evliya Çelebi", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, s. 529-533.
- JACOB, Georg, *Türklerde Karagöz*, Çeviren: Orhan Şaik Gökyay, Bürhaneddin Basımevi, İstanbul 1938.
- SAKAOĞLU, Saim, *Türk Gölge Oyunu Karagöz*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- Selim Nüzhet, *Türk Temaşası: Meddah-Karagöz-Ortaoyunu*, Matbaai Ebüzziya, İstanbul 1930.
- SEVİN, Nureddin, *Türk Gölge Oyunu*, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1968.
- SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, *Karagöz: Psiko-Sosyolojik Bir Deneme*, Maarif Vekilliği Yayınları, Ankara 1941.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan, *Karagözün Tarihi*, Türkiye Yayınevi, İstanbul.
- YILDIRIM, Tuba, "M. Sabri Koz, Seyahatnâme ile İlgili Sorularımızı Yanıtladı", *Toplumsal Tarih Dergisi*, S. 181, Ocak 2009, s. 15.

ÂŞIK VEYSEL'İN ŞİİRLERİNDE EĞİTİM**Education in Âşık Veysel's Poems****Dr. Ruhi KARA*****Arzu TÖREN******ÖZ**

Bu çalışmada, şiirin eğitimdeki yeri ve öneminden hareketle, Âşık Veysel'in şiirlerinde, eğitimin önemi ve onun şiirlerinin öğretimde hangi açılardan kullanılabileceğinin ortaya konması amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, Veysel'in tüm şiirleri çeşitli kaynaklardan yararlanılarak incelenmiş ve konuyla ilgili olanlara çalışmada yer verilmiştir. Âşık Veysel'in, şiirlerinde eğitimi ve önemini nasıl ele aldığı ve onun şiirlerinden öğretimde ne şekilde faydalanılabileceği üzerinde durulmuştur. Çalışma sonucunda Veysel'in pek çok şiirinin öğretimde kullanılabilecek türden olduğu tespit edilmiş ve onun bu şiirlerinden öğretimde yararlanması hususunda öneriler sunulmuştur.

Anahtar sözcükler: Âşık Veysel, Şiir, Eğitim ve Öğretim.

ABSTRACT

In this study we aimed to indicate the importance of education in Âşık Veysel's poems and in which point of view these poems should be used in education in terms of the importance and place of poems in education. In the frame of the study, we researched all of Veysel's poems with the help of various sources and included some in our study which are related to the topic. We concentrated on how education and its importance should be dealt with in Âşık Veysel's poems and how we should make use of his poems in education. Consequently we have the conclusion that many of Veysel's poems can be used in education, and we make some suggestions on how his poems should be made use in education

Key words: Âşık Veysel, Poem, Education and Teaching.

Giriş

Âşıklık geleneğinin kültürümüzde ayrı bir yeri ve önemi vardır. Halkın yaşamının, geleneğin, tarihin ve sözlü kültürün geleceğe aktarılması hususunda, âşıklık geleneğinin ve bu geleneğe bağlı ozanların büyük katkısı olduğu bilinen

* Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi ruhikara24@hotmail.com

** Erzincan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi, arzutoren24@hotmail.com